

Krijgt de Europese Centrale Bank totale controle met de digitale euro?

Sander Boon en Frank Knopers

De Europese Centrale Bank (ECB) presenteerde begin oktober een rapport over de digitale euro, een nieuw soort geld. De bank schrijft dat een digitale euro een belangrijke rol kan vervullen in een wereld die op veel manieren digitaal wordt. De ECB is niet de enige die nadenkt over digitaal centralebankgeld. Op 9 oktober presenteerden zeven centrale banken en de BIS in Bazel een rapport over de manieren om zogeheten central bank digital currencies (CBDC) in te voeren. In het Amerikaanse Congres werd onlangs een voorstel ingediend voor een zogeheten digitale dollar. Amerikanen zouden allen een bankrekening moeten krijgen met digital dollars bij de Federal Reserve.

De digitale euro bevindt zich vooralsnog in de concept-fase. De ECB streeft naar een elektronisch betaalmiddel dat net als bankbiljetten en munten alleen door de centrale bank wordt uitgegeven. Het moet een publiek betaalmiddel zijn, dat bovendien als een soort back-up kan dienen voor de betaalsystemen van commerciële banken. In haar rapport bespreekt de ECB verschillende mogelijke implementaties, uiteenlopend van een betaalrekening rechtstreeks bij de centrale bank tot een decentraal systeem waarin gebruikers ook onderling betalingen

kunnen verrichten. In het eerste geval houdt de centrale bank een grootboek bij waarin ze alle transacties binnen het systeem meteen kan verwerken. In het tweede geval worden transacties decentraal bijgehouden via distributed ledger-technologie, vergelijkbaar met de manier waarop blockchain werkt voor virtuele munten.

Veel ingewijden die niet bij deze plannen betrokken zijn vinden het een gevaarlijk idee. Wat namelijk dreigt is een verlies van privacy, verlies van individuele vrijheid en verlies van welvaart. Het is een grote stap richting de digitalisering van de levenswereld van burgers, een wereld waarin ze voor veel wat ze doen of willen doen afhankelijk zijn gemaakt van centrale instituties en systemen.

Welke variant het uiteindelijk zal worden, is op voorhand niet te zeggen. Wel geeft de ECB in haar rapport aan dat ze in alle gevallen grip wil houden op het betalingsverkeer en de uitgifte van deze digitale euro's. De eerste optie, een rekening rechtstreeks bij de ECB, lijkt daarvoor de meest geschikte kandidaat te zijn.

Het verdwijnen van munten en biljetten

De timing van deze nieuwe aanpak is goed te verklaren. Door technologische innovaties is het mogelijk geworden om op andere manieren dan met contant geld te betalen.

Munten en bankbiljetten verdwijnen uit ons dagelijkse leven door het gemak van contactloos betalen via bankpas, telefoon of smartwatch. De angst voor Covid-19 heeft deze trend versterkt. Virusdeeltjes zouden, in een valse voorstelling van zaken, overdraagbaar zijn via cash, waardoor het gebruik ervan uit de gratie is geraakt. In hoog tempo verschuift ons betalingsverkeer van contact geld dus richting elektronische betaalsystemen.

Daar kleven grote risico's aan. Het digitale betalingsverkeer verloopt nu namelijk via commerciële banken, wat betekent dat we erg afhankelijk zijn geworden van de systemen van deze private partijen. En deze zijn kwetsbaar. Toen het banksysteem tijdens de kredietcrisis van 2008 bijna omviel kwam die bijna gigantische klap ook psychologisch hard aan. Als gevolg van de lockdowns krijgt de wereld een forse economische ramp te verwerken, waardoor een nieuwe bankencrisis dreigt. Sinds 2008 liggen banken aan het infuus van centrale banken. Deze hebben er voor gezorgd dat commerciële banken over voldoende liquide middelen beschikken. Banken bleven echter huiverig om krediet te verlenen aan consumenten en bedrijven. Om banken aan te zetten tot kredietverlening heeft de ECB inmiddels negatieve rente ingevoerd, iets wat natuurlijk alle principes van bankieren ondersteeft.

De negatieve rente is een tweede reden voor de introductie van digitaal centralebankgeld. Het kost banken momenteel geld om liquiditeit aan te houden bij centrale banken. Dit berekenen ze steeds meer door aan spaarders. Bovendien leidt onzekerheid over de mondiale economische ontwikkelingen tot negatieve rentevergoeding op staatsleningen. En dat is gevaarlijk, want mensen kunnen dit omzeilen door het aanhouden van contant geld. Het wordt dan niet gebruikt als betaalmiddel, maar als opsporingsmiddel. Voor zowel commerciële als centrale banken is dat zeer onwenselijk, omdat hierdoor algeheel vertrouwen in het banksysteem verdwijnt.

Met een digitale vorm van geld kunnen centrale banken negatieve rente handhaven zonder dat er een vlucht komt in contant geld. Dat blijkt ook uit een passage op pagina 14 in het rapport van de ECB. Daarin staat dat de digitale euro onderworpen moet worden aan rente, die de centrale bank naar eigen inzicht kan aanpassen. Indien gewenst kan de centrale bank dus ook negatieve rente hanteren op tegoeden in digitale euro's.

Wat dreigt is een verlies van privacy, verlies van individuele vrijheid en verlies van welvaart

Concurrentie door de techgiganten

Een derde reden is de dreiging uit de hoek van private digitale munten. Op het dieptepunt van de kredietcrisis in januari 2009 werd Bitcoin geïntroduceerd. Deze pionier onder de crypto-valuta's is specifiek ontworpen als concurrent van het bestaande banksysteem. Bitcoin is een digitale munt gebaseerd op de revolutionaire blockchaintechnologie. Deze munt en het decentrale transactieprotocol maken centrale banken overbodig. De nieuwe private digitale munten zoals Bitcoin zijn bij uitstek geschikt om burgerlijke vrijheden te bevechten. Met name in regimes die te zwak zijn om vrijheden te garanderen of juist te totalitair om ze te gunnen vormen crypto-valuta een uitweg. Het feit dat deze digitale munten worden bekritiseerd en ontmoedigd door de publieke en financiële elite, maakt ze paradoxaal genoeg tot een aantrekkelijker alternatief.

Ook de aankondiging van de 'Libra'-munt door Facebook was een belangrijke wake-up call. Het technologiebedrijf met ruim 2,7 miljard actieve gebruikers zou met de lancering van een eigen munt in één klap een belangrijke speler kunnen worden in het dagelijkse betalingsverkeer. Mogelijk zou het zelfs een concurrent kunnen worden van de Amerikaanse dollar.

Tijdens een publieke zitting in het Amerikaanse Congres vreesde een congreslid dit vooruitzicht. Hij stelde dat de dollar de Amerikanen de mogelijkheid geeft om – zonder het leger te gebruiken – andere landen in het gareel te krijgen. Bedreigingen aan het adres van de dollar maken de VS dan ook erg nerveus, aldus het congreslid. Facebook-baas Mark Zuckerberg moest door het stof en de monetaire ambities van Facebook zijn flink ingeperkt. Maar er zijn inmiddels veel meer techbedrijven die een eigen vorm van geld in omloop brengen. En dan hebben we het nog niet eens gehad over de grote techbedrijven zoals Apple en Google, die hun eigen betaalsystemen ontwikkelen. Door al deze particuliere initiatieven dreigen centrale banken hun greep op het geldsysteem te verliezen. Het is misschien wel de belangrijkste reden dat centrale banken, die normaal gesproken zeer behoudend zijn, nu in rap tempo stappen zetten richting digitale innovatie.

Hoewel de belangen dus groot zijn en er haast wordt gemaakt om digitaal centralebankgeld te ontwikkelen, is het de vraag of we bang voor moeten zijn voor deze publieke digitale munten. Digitaal centralebankgeld perkt onze vrijheden natuurlijk sterk in. Transacties in digitale euro's zullen namelijk altijd te herleiden zijn tot de persoon. Privacy is niet gegarandeerd. Dat betekent dat er ook van overheidswege 'gewenst' gedrag mee kan worden afgedwongen.

Maar het kan zijn dat deze initiatieven voor digitalisering te laat komen. De mondiale economie staat er zeer beroerd voor. Bankencrisis begint het opnieuw moeilijk te krijgen. Als zij binnen twee jaar weer een nieuwe financiële crisis te verwerken krijgen, dan zijn de centrale banken waarschijnlijk te laat. ■